

Tiesību socioloģijas jautājumi un tiesību izpratne Pitirima Sorokina darbos

Questions of Legal Sociology and the Understanding of Law in the Works of Pitirim Sorokin

Mag. iur. Ieva Roze

LU Juridiskā fakultāte

Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras lektore, doktorante

E-pasts: leva.Roze@lu.lv; tālr.: 67034563

Publikācija veltīta krievu-amerikāņu sociologam Pitirimam Sorokinam (*Питирим Александрович Сорокин*, 1889–1968). Raksta autore pievēršas zinātnieka biogrāfijai, analizējot gan viņa dzīves laiku, kas saistīts ar Krieviju, gan viņa darbības t. s. Amerikas periodu. Autore secinājusi – lai arī neviens no Latvijas starpkaru perioda tiesību zinātniekiem tieši nav bijis P. Sorokina skolnieks, viņa zinātniskajiem uzskatiem ir pastarpināta saistība arī ar Latviju. Nozīmīgs ir fakts, ka no tiesību psiholoģiskās skolas pārstāvja Ļeva Petražicka (*Лев Иосифович Петражицкий*, 1867–1931) P. Sorokins pārņēmis un paplašinājis ideju par tiesību psiholoģisko dabu tiesību socioloģijas kontekstā.

Rakstā aplūkots arī P. Sorokina zinātniskais devums, kas nozīmīgs tiesību socioloģijas zinātnei. Publikācijā pētīti tādi tiesību socioloģijas jautājumi kā sociālās mobilitātes ietekme uz tiesiskā regulējuma veidošanos, secinot – lai arī sociālā mobilitāte palielina tiesiskā nihilisma veidošanās tendences sabiedrībā, tā ir skatāma arī pozitīvā aspektā. Rakstā aplūkotas lielu sociālu pārmaiņu, piemēram, revolūcijas, sekas tiesiskajā sistēmā, kā arī sabiedrības tiesiskajā apziņā. Jautājumā par revolūcijas būtību rakstā secināts, ka sabiedrībai daudz pieņemamāks (revolūcijai alternatīvs) pārmaiņu process ir norises, kas veicamas ar reformu palīdzību.

Atslēgvārdi: sociālā mobilitāte, migrācija, tiesiskā apziņa, tiesību nihilisms, revolūcija.

Saturs

<i>Ievads</i>	173
<i>I. Sociālās mobilitātes jēdziens un tā ietekme uz tiesību attīstību</i>	174
<i>II. Sociālo pārmaiņu ietekme uz tiesībām</i>	178
<i>Kopsavilkums</i>	180
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	181
<i>Atsauces un piezīmes</i>	182
<i>Summary</i>	184

Ievads

„Tiesību socioloģija ir vispārējās socioloģijas daļa. Socioloģijas izpētes priekšmets ir sabiedrība. Šis plašais jēdziens esošajā kontekstā aptver visas cilvēku savstarpējās attiecības un ar tām saistīto cilvēku vairākumu.”¹

Šādu uzskatu pauž Ķelnes Universitātes profesors Norberts Horns (*Norbert Horn*, 1936). Atziņa spilgti norāda uz to, ka, analizējot tiesību socioloģijas būtību, nav iespējams novērsties no vispārējās socioloģijas atziņām. Tādējādi, apzinoties tiesību socioloģijas zinātnes vēsturisko mantojumu, nenoliedzami svarīgi ir minēt krievu-amerikāņu sociologa Pitirima Sorokina (*Питирим Александрович Сорокин*) zinātnisko ieguldījumu. Šajā rakstā tiks izklāstīta daļa ievērojamā zinātnieka domu, kas saistītas ar tiesību socioloģijas, sabiedrības kā vienota veseluma ģenēzes jautājumiem un sociālās mobilitātes ietekmi uz tiesībām.

P. Sorokina pētniecības objekts vienmēr ir bijis cilvēks, sabiedrība un kultūra, kā arī, protams, tiesību jautājumi. P. Sorokins Rietumeiropā ir atzīts par vienu no XX gadsimta socioloģijas klasiķiem kopā ar Ogistu Kontu (*Auguste Comte*, 1798–1857), Maksu Vēberu (*Max Webber*, 1864–1920).² Savu lielāko dzīves un zinātniskā darba daļu P. Sorokins pavadījis Amerikas Savienotajās Valstīs, taču jāatzīmē fakts, ka viņa zinātniskās idejas būtiski ir ietekmējis arī Latvijā pazīstamais poļu izcelsmes krievu zinātnieks Ļevs Petražickis (*Лев Иосифович Петражицкий*, 1867–1931). P. Sorokins bija Ļ. Petražicka skolnieks,³ un viņš modernizējot daļu sava skolotāja uzskatu, par tiesību pamatu definēja nevis atsevišķa indivīda, bet gan sociālas grupas psiholoģiju.⁴ Analizējot tiesību būtības jautājumus, no Ļ. Petražicka P. Sorokins pārņēmis psiholoģisko izpratni par tiesībām, to modificējot no atsevišķā indivīda uz sabiedrību kopumā.

XX gs. sākumā Pēterburgā, kur docēja arī Ļ. Petražickis, studēja daudzi latviešu studenti, kas divdesmitajos, trīsdesmitajos gados strādāja Latvijas Universitātē un valsts iestādēs.⁵ Jautājumos par valsti, tiesībām un morāli Ļ. Petražickis bija t. s. „subjektīvās” teorijas piekritējs,⁶ un no viņa P. Sorokins pārņēma ideju par tiesību un morāles nosacītu identificēšanu, un šīs idejas izpausme vēlāk redzama viņa darbos.⁷ Kā uzskata Ļ. Petražickis, reāli sociālajā vidē eksistē tikai psihiskie procesi. Tāpēc arī tiesības, no minētās pozīcijas raugoties, ir tikai psihisku elementu kopums, ko visā pilnībā nosaka indivīda psihe.⁸ P. Sorokins šajā aspektā par tiesību pamatu definē sabiedrības psiholoģiju.⁹ No tā secināms, ka viņš pārņēmis un paplašinājis tiesību socioloģijas kontekstā ideju par tiesību psiholoģisko dabu un, lai arī neviens no Latvijas starpkaru perioda tiesību zinātniekiem tieši nav bijis P. Sorokina skolnieks, viņa zinātniskajiem uzskatiem ir pastarpināta saistība arī ar Latviju.

Pitirims Sorokins dzimis 1889. gadā mazā, nomaļā Vologdas gubernas Turas ciematā (*село Турья*) Krievijas ziemeļos.¹⁰ 1910. gadā P. Sorokins iestājas Sanktpēterburgas Universitātes juridiskajā fakultātē, kur iegūst tiesību maģistra grādu.¹¹ Tieši šajā dzīves posmā, būdams Juridiskās fakultātes trešā kursa students, P. Sorokins uzraksta savu pirmo zinātnisko darbu „Noziegums un sods, varoņdarbs un balva” (*Преступление и кара, подвиг и награда*, 1913). Savus tā laika uzskatus viņš autobiogrāfiskā darbā vēlāk raksturo kā „empīriskā neopozitīvisma daudzējādību.”¹² 1917. gadā pēc revolūcijas Krievijā P. Sorokins līdz pat 1922. gadam ir Petrogradas Universitātes Starpfakultāšu katedras vadītājs un vēlāk kļūst arī par Socioloģijas fakultātes vadītāju.¹³ 1918. gada nogalē P. Sorokins pārtrauc aktīvu politisko darbību un tā paša gada decembrī jau darbojas kā pasniedzējs Petrogradas Universitātes Juridiskajā fakultātē, kur docē kursu „Kriminālā socioloģija.”¹⁴ 1922. gadā P. Sorokins

kopā ar dažiem saviem līdzbiedriem, kuri tāpat kā viņš neatzina marksistisko ideoloģiju un boļševistisko politiku, tika izsūtīts no Padomju Krievijas.¹⁵ Pēc aizbraukšanas no Krievijas P. Sorokins pēc Čehoslovākijas Republikas prezidenta uzaicinājuma kādu laiku dzīvo un strādā Prāgā¹⁶ un docēja Prāgas Universitātē.

1923. gadā P. Sorokins saņem zinātniskās sabiedrības uzaicinājumu lasīt lekciju kursu Amerikas Savienotajās Valstīs, un pēc vairākiem darba gadiem ASV viņš kļūst par Minesotas Universitātes štata profesoru. Amerikas periods ir ražens zinātnisko pētījumu laiks P. Sorokina dzīvē. 1955. gadā viņš dodas pensijā, taču paliek Hārvarda Universitātes Zinātnisko pētījumu centra (angl. *Scientific Centre of Harvard University*) direktora amatā.¹⁷ 1959. gadā cienījamā 70 gadu vecumā P. Sorokins aiziet no visiem oficiālajiem amatiem Hārvarda Universitātē, taču turpina aktīvu zinātniski pedagoģisko darbību, dzīves pēdējos desmit gadus docēdams lekciju kursus dažādās ASV universitātēs, strādādamas pie zinātniskajiem rakstiem un atsevišķām grāmatām.

P. Sorokins miris 1968. gadā ASV. Viņa skolnieks Roberts Mērtons (*Robert King Merton*, 1910–2003) savās atmiņās uzsver P. Sorokina personības pretrunīgumu un mērķtiecību. Viņa zinātniskā darbība ir saistīta ar nepārvaramu vēlmi aptvert un izpētīt visu, kā arī tai raksturīgs spēcīgs kriticismis pret visu notiekošo.¹⁸

P. Sorokins savu socioloģisko teoriju iedala sociālajā statistikā (dod tai apzīmējumu „strukturālā socioloģija”) un sociālajā dinamikā,¹⁹ un tas atbilst dalījumam teorētiskajā un praktiskajā socioloģijā. Līdz ar to viņš uzskatāms par ne tikai par teorētiskās, bet arī par empīriskās socioloģijas pārstāvi.²⁰ Darbā „Socioloģijas sistēma” (1920) P. Sorokins pauž atzinumu:

„Socioloģija ir zinātne, kas pēta dzīvi, cilvēku sabiedrību un sadarbību, kā arī šādas sadarbības rezultātus.”²¹

P. Sorokins uzskata, ka sabiedrību var pētīt no trim dažādiem aspektiem:

- (i) sabiedrības struktūra (uzbūve un sastāvs);
- (ii) sabiedrībā notiekošie sociālie procesi;
- (iii) sabiedrībā notiekošo sociālo procesu rašanās un attīstība.

Sabiedrību P. Sorokins uzskata par visu sociālo sistēmu pamatu, jo tā nerodas tikai dabiski bioloģiskas evolūcijas rezultātā. Sociālās, kultūras un vēsturiskās attiecības ir saistītas ar jaunu elementu – „vērtību, normu un simbolu”²² parādīšanos un izpaušanos cilvēku mijiedarbībā un saskarsmē.²³ Šie jaunie elementi ir sabiedrības dzīves pētījumu pamata atslēga. Atkarībā no tā, kāds ir vērtību, normu un simbolu raksturs, sabiedrībā veidojas dažādas sociālās grupas, tiek noteiktas tiesību normas, sociālo grupu funkcijas, grupas locekļu lomas, sabiedrības pārvaldes formas un sabiedrības stratifikācijas un diferenciacijas mehānismi.

I. Sociālās mobilitātes jēdziens un tā ietekme uz tiesību attīstību

Tiesību socioloģijā sabiedrība tiek skatīta kā viens no valsti konstituējošiem elementiem. Sabiedrību veido valsts iedzīvotāji, kas ar juridiskām saitēm ir vienoti ar konkrēto valsti.²⁴ Latvijas valsts tiesību teorētiķis prof. Kārlis Dišlers (1878–1954) uzsver, ka

„tauta ir visai stabils valsts konstitutīvais elements; pastāvīgās viņā notiekošās pārmaiņas caur dzimstību, mirstību, izstāšanos no pavalstniecības vai jaunu pavalstnieku uzņemšanu caur naturalizāciju ir uz ārieni maz manāmas”²⁵

Sabiedrības locekļu nevienlīdzības vertikālo struktūru sauc par stratifikāciju.²⁶ Sabiedrības stratifikācijai piemīt hierarhiskums: jo augstāk bagātības (materiālās labklājības) un varas vertikālē atrodas kāds sociālais slānis, jo lielākas tam iespējas lemt par zemāk esošajiem slāņiem. Tas attiecas arī uz tiesību sfēru, proti, augstāk esošais sabiedrības slānis, izmantojot savas pilnvaras, intensīvāk iesaistās tiesiskā regulējuma veidošanā. Sabiedrības vēsturiskās attīstības gaitā redzams, katrā sabiedrībā pastāv sociālā hierarhija – vairāk un mazāk privilēģēti slāņi.²⁷ Sociālā hierarhija var būt dažāda. Piemēram, viduslaikos lielākas privilēģijas baudīja birģeri un muižkungi, sociālismā – partijas augstākās nomenklatūras pārstāvji. Socioloģijā pētnieki pievēršas galvenokārt četrām stratifikācijas sistēmām: verdzībai, kastām, kārtām un šķirām (klasēm).²⁸

Sociālās mobilitātes teorētisko koncepciju P. Sorokins izstrādāja 1927. gadā. Viņš traktēja šo fenomenu kā indivīdu vai grupu pāreju no vienas sociālās pozīcijas uz citu, ar mobilitāti saistot arī sociālo statusu maiņu hierarhijas sistēmā. Šī tēma no seniem laikiem ir interesējusi cilvēkus. Cilvēka stāvokļa negaidīta paaugstināšana vai pēkšņa krišana ir iecienīts tautas pasaku sižets: gudrs ubags pēkšņi kļūst par bagātnieku, nabaga puisis – par diženu karali, bet čaklā Pelnrušķīte apprecas ar princi un līdz ar to paaugstina savu sociālo statusu un prestižu. Atkarībā no mobilitātes pakāpes P. Sorokins izdala vēstures mobilos periodus, kad notiek sociālās struktūras salaušana (revolūcijas, kari, krīzes). Izejas punkts šajos pētījumos ir sociālās telpas jēdziens²⁹ – tā ir nevienmērīga, un katrs indivīds tajā ieņem noteiktu vietu, noteiktu sociālo stāvokli, kas tiek definēts mijiedarbībā ar citiem indivīdiem un indivīdu grupām. Sabiedriskās diferenciacijas problēmu P. Sorokins risina, par pamatu ņemot indivīdu statusu atšķirības katras grupas iekšienē (šeit redzami izpaužas Ļ. Petražicka ietekme). Sociālais statuss, pēc P. Sorokina domām, ir tiesību un privilēģiju, pienākumu un atbildības, varas un ietekmes kopums, kas piemīt indivīdam. Tieši statusu atšķirības nosaka sabiedrības stratifikāciju. Nestratificētu sabiedrību un grupu nekad nav bijis un nevar būt, uzskata P. Sorokins. Šādu viedokli pauž arī tiesību vēsturniece prof. S. Osipova:

„Sabiedrība nemēdz būt viendabīga. To veido dažāda mēroga (pēc iesaistīto indivīdu skaita un to savstarpējo attiecību apjoma) sociālās vienības. Jebkurā sabiedrībā un tās vienībās vienlaicīgi noris sociālās integrācijas un diferenciacijas procesi.”³⁰

Sabiedrībā P. Sorokins izdala trīs galvenos noslāņošanās tipus, kas atrodas ciešā mijiedarbībā un savstarpējā atkarībā – (1) ekonomiskais; (2) profesionālais; (3) politiskais.

P. Sorokins ir ne tikai sociālās mobilitātes teorijas autors³¹ (viņš mobilitāti uzskata par sabiedrības normālu stāvokli), bet arī sociālās mobilitātes termina ieviesējs. Ar sociālo mobilitāti viņš, pirmkārt, apzīmē indivīdu un sociālo grupu pārvietošanos sociālās stratifikācijas sistēmā un, otrkārt, attiecina to arī uz vērtībām.³² Turklāt mobilitāte, pēc P. Sorokina domām, var būt gan horizontāla, gan vertikāla. Atkarībā no kustības virziena sociālā statusa hierarhijā vertikālās mobilitātes ietvaros viņš izšķir augšupejošu un lejupslīdošu mobilitāti. Ir nodalāma arī individuālā mobilitāte, t. i., atsevišķu indivīdu sociālā pārvietošanās, un grupu mobilitāte, kas saistīta ar sabiedrības sociālās struktūras un sociālās stratifikācijas pamatu izmaiņām, piemēram, revolūciju un reformu rezultātā. Sociālās mobilitātes cēloni P. Sorokins saskata apstākļi, ka sabiedrībā notiek sociālo un ekonomisko labumu sadale starp cilvēkiem saskaņā ar viņu kvalitātēm un spējām.³³ Sabiedrības vispārējā raksturojumā sociālā

mobilitāte ir būtiska dimensija. Tā ataino principiālās dinamikas un konservatīvā noturīguma attiecības civilizācijas vēsturiskajā virzībā.³⁴ Kā uzsver prof. S. Osipova, mūsdienās tiesību socioloģijā dominējošā izpratne par sabiedrības uzbūvi un tajā valdošām attiecībām ir izgājusi savu ģenēzi un evolūciju pēdējos gadsimtos. Viduslaiku kārtu sociālā struktūra bija reliģiski pamatota un juridiski fiksēta. Citādi ir pilsoniskajā sabiedrībā, kurā visi tās locekļi formāli ir juridiski vienlīdzīgi.³⁵ XIX un XX gadsimta gaitā socioloģija nonāca pie empīriski pamatotas atziņas, ka pilsoniskā sabiedrība faktiski nav sociāli viendabīga, lai arī juridiski tās locekļiem tiek garantēta vienlīdzība. Pilsonisko sabiedrību, tāpat kā jebkuru citu, veido sociāli diferencētas grupas.³⁶ Analizējot P. Sorokina darbus, autore secina, ka sabiedrība nav un nevar būt sociāli viendabīga, tajā vienmēr pastāvēs diferencētas grupas.

Attiecībā uz sabiedrības strukturālajām izmaiņām P. Sorokins sīkāk definē horizontālo sociālo mobilitāti.³⁷ Tā paredz pāreju no vienas sociālās grupas uz otru, turklāt šīs grupas atrodas vienā un tajā pašā sociālās stratifikācijas līmenī. Piemēram, horizontālā sociālā mobilitāte ir indivīda pilsonības maiņa vai darbavietas maiņa, saglabājot to pašu amatu. Tā var izpausties gan individuālā, gan kolektīvā formā, un par tās paveidu uzskatāma ģeogrāfiskā mobilitāte.³⁸ Tā paredz nevis statusa vai grupas maiņu, bet pārvietošanos no vienas vietas citā, saglabājot iepriekšējo statusu. Piemēram, starptautiskais un starpreģionālais tūrisms, pārcelšanās no pilsētas uz laukiem un otrādi, pāriešana no viena uzņēmuma citā. Ja vietas maiņa tiek papildināta ar statusa maiņu, tad ģeogrāfiskā mobilitāte pārvēršas par migrāciju. Ja lauku iedzīvotājs ierodas pilsētā, lai apciemotu radniekus, – tā ir ģeogrāfiskā mobilitāte, bet, ja viņš pārceļas uz dzīvi pilsētā un atrod tur darbu, tad tā ir migrācija. Migrācijas fenomens atstāj lielu ietekmi arī uz tiesību radīšanas un realizācijas procesiem konkrētā valstī. Indivīdu masveida pārvietošanās noved pie tā, ka nepieciešams jauns tiesiskais regulējums, piemēram, attiecībā uz sociālo sfēru, darba tiesībām; valstij jānodrošina imigrantiem atbalsts bezdarba gadījumā vai pamattiesību realizācija – tiesības un vienāda atlīdzība par darbu.

Analizējot Rietumeiropas sabiedrību mobilitāti kopš XIX gadsimta otrās puses, P. Sorokins norāda uz dažām interesantām īpatnībām. Tieši šajā laikā pastiprinājās iedzīvotāju teritoriālā migrācija starp valstīm. Tās cēlonis bija jaunu pārvietošanās līdzekļu izplatīšanās, piemēram, dzelzceļa un aviotransporta attīstība. Intensificējās arī indivīdu mobilitāte saistībā ar profesionālo sfēru. Laikrakstu, tālruņa līniju izplatīšanās izraisīja sociālo objektu un vērtību horizontālās mobilitātes pastiprināšanos.³⁹ Piemērojot apjomīgu socioloģisko pētījumu rezultātus, P. Sorokins ļoti plaši analizē indivīdu pārvietošanos ģimenes ietvaros, indivīdu cirkulāciju starp reliģiskajām grupām, politiskajām partijām u. c.

Horizontālās mobilitātes ietekme mūsdienu postmodernajā sabiedrībā ir vēl lielāka tehnoloģiju attīstības dēļ, to ietekmē, piemēram, internets, mobilie tālruņi, televīzija u. c. Arī mūsdienu sabiedrībā sociālā mobilitāte ietekmē tiesību institūtu rašanos un attīstību. Parādoties jaunām reliģiskām kopienām, ir nepieciešams regulēt kopienu tiesisko statusu valstī, kā arī indivīda vietu tajā. Pāriešana no vienas partijas uz citu rada nepieciešamību regulēt partiju finansiālās bāzes tiesisko regulējumu, partiju darbības aspektus. Interneta plašāks lietojums liek meklēt tiesiskos risinājumus, kas attiecas uz personas datu drošības aizsardzību.

Globalizācijas laikā grupu mobilitāte notiek daudz plašākā apmērā, piemēram, profesionālās darbības dēļ indivīdi pārvietojas no valsts uz valsti. Latvijā praksē tas ir izraisījis sabiedrības un politiķu diskusijas par nepieciešamību grozīt Pilsonības likumu. 2007. gadā Latvijas Pirmās partijas un „Latvijas ceļa” apvienība (LPP/LC)

rosināja lemt par tādām izmaiņām likumos, kas atļautu piešķirt dubultpilsonību tiem Latvijas pilsoņu bērniem, kas dzimuši ārvalstīs vai laulībā ar citas valsts pilsoni, jo bijuši vairāki gadījumi, kad ārvalstīs mītošo Latvijas pilsoņu bērnu interešu aizstāvība bijusi apgrūtināta.⁴⁰ Šādi grozījumi dotu tiesības Latvijas pilsoņu bērniem atgriezties Latvijā, ja bērna otras pilsonības valsts tiesa ir ignorējusi Latvijas pilsoņa intereses.⁴¹ Šobrīd politisko debašu rezultātā ir tapis likumprojekts, kas paredz veikt grozījumu Pilsonības likumā, un 2009. gada nogalē tas ir nodots Saeimas komisijām apspriešanai. Šis likumprojekts neparedz piešķirt dubultpilsonību, bet gan paplašināt valsts pilsoņu loku.⁴² Minētais jautājums ir aktualizēts Satversmes tiesā, kur šobrīd pēc Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta pieteikuma ir ierosināta lieta par dubultpilsonības jautājumu.⁴³

Vertikālo sabiedrības mobilitāti P. Sorokins skata trīs aspektos – kā starpprofesiju mobilitāti, politisko mobilitāti un virzību uz priekšu pa ekonomiskajām kāpnēm. Tas atbilst galvenajām sociālās stratifikācijas formām.⁴⁴ P. Sorokins norāda faktoros, kas ietekmē sociālo mobilitāti:

- (i) demogrāfiskās pārmaiņas sabiedrībā;
- (ii) paaudžu atšķirības;
- (iii) antroposociālās vides dinamika.⁴⁵

No minētā izriet, ka vertikālās mobilitātes intensitāte mainās atkarībā no sabiedrības, kā arī no vēsturiskā laikmeta. Zināmos vēsturiskos un sociālos apstākļos var pastāvēt stratificēta sabiedrība, kurā nenotiek vertikālā mobilitāte un sociālie strati ir slēgti. Tāda tipa sabiedrības P. Sorokins sauc par absolūti slēgtām vai nemobilām sabiedrībām. Viņš piemin vien to teorētisku eksistenci, jo cilvēces vēsturē šādas sabiedrības nav bijušas. Pat totalitāru režīmu valstīs, tādās kā PSRS, bija iespējama vertikālā sociālā mobilitāte. Piemēram, padomju pilsonis varēja virzīties pa birokrātijas vai partijas stingrās hierarhijas karjeras kāpnēm.

Atklātā tipa sabiedrībās vai mobilās sabiedrībās, kur nav nepārvaramu barjeru starp stratiem, ir iespējama pāreja no viena sociālā statusa uz otru. Šādu piemēru pasaules vēsturē ir daudz. Šī tipa sabiedrības atšķiras tikai pēc to atvērtības pakāpes, ko nosaka filtrācija jeb t. s. „siets”, kas ļauj pacelties vieniem, bet aiztur citus. Ar *sietu* P. Sorokins apzīmē sociālās atlasē un indivīdu izvietojuma mehānismu sociālajos stratos mobilā sabiedrībā. Pamatojoties uz plašu empīrisko materiālu, P. Sorokins uzskata, ka jebkurā sabiedrībā indivīdu sociālā cirkulācija un statuss nav atkarīgs no nejaušības, bet to nosaka nepieciešamība. Šo procesu stingri kontrolē dažādi valstiski institūti un tiesību normas. Piemēram, profesionālās apvienības, kas izstrādā standartus saviem biedriem, vai izglītības iestādes, kas regulē mācību procesu, un valsts, kas normatīvi regulē izglītības iegūšanas un sniegšanas kritērijus. Sociālās atlasē un izvietojuma mehānisms mobilās sabiedrībās sakrīt ar vertikālās mobilitātes tradicionālajiem kanāliem – ģimene, skola, baznīca, armija, profesionālie, ekonomiskie, politiskie formējumi un organizācijas, kas pastāv jebkurā sabiedrībā. Šie kanāli sabiedrībai ir nepieciešami, jo tie ir ne tikai starpnieki, kas palīdz izvietot indivīdus sociālā struktūrā, bet pilda arī sociālās atlasē funkciju. Katrs no šiem mobilitātes kanāliem ir ietverts valsts tiesiskā regulējumā. Ģimenes institūts tiek regulēts ar privāttiesību palīdzību, savukārt armija vai politiskie formējumi – ar publisko tiesību palīdzību. Neatkarīgi no šo kanālu formas, tie ir sociālā organisma dzīvību nodrošinoša daļa un nes atbildību par cilvēkiem, kuri pakāpjas vai nolaižas, sadaloties pa stratiem, kā arī pilda *sietu* funkcijas. Tiesību normas ir būtisks elements, kas veicina šo procesu. Piemēram, normatīvi reglamentētā prasība kārtot profesionālos

eksāmenus tiesnešiem,⁴⁶ advokātiem,⁴⁷ notāriem⁴⁸ darbojas kā sociālais *siets*, kas jau sākumā „atsijā” šim sociālajam stratam potenciāli nepiederošos.

Interesants P. Sorokina sociālas mobilitātes teorijas aspekts ir sociālās mobilitātes ietekme uz sabiedriskās apziņas un līdz ar to arī uz tiesiskās apziņas veidošanos. Individīda, kurš ilgstoši ir viena strata loceklis un kuram ir noturīgs sociālais statuss, apziņā nostiprinās šim stratam atbilstošas normas, vērtības un simboli. Ja indivīds ir ļoti mobils, tad konkrētā strata vērtības, normas un simboli nepaspēj viņa apziņā pienācīgi nostiprināties, un tie viegli mainās atkarībā no sociālās vides. Tiesību socioloģijas aspektā tas veicina tiesiskā nihilisma rašanos.

Tiesiskais nihilisms izpaužas kā noliedzība un pat nievājoša attieksme pret tiesībām, pret sabiedrības tiesisko iekārtu kopumā.⁴⁹ Jēdziens nihilisms, kas būtībā ir noliegums, sevī ietver visplašāko jēgu. Tas var izpausties dažādās sabiedrības dzīves un indivīdu attiecību sfērās. Definējot zinātniski – juridiskais nihilisms ir sociālā nihilisma paveids.⁵⁰ Katrā sabiedrībā ir konkrētas vērtības, kas atspoguļo šīs sabiedrības vispārpieņemtās morāles normas. Tās atzīst par pareizām vairākums konkrētās sabiedrības locekļu. Ņemot vērā šo faktu, ir pilnīgi normāli, ka šīs vērtības (kas pēc būtības ir ideālas, jo ir universālas) ne vienmēr sakrīt ar katra atsevišķa indivīda konkrētām vērtībām. Palielinoties sociālajai mobilitātei un iespējām pārvietoties sabiedrībā no strata uz stratu, indivīda orientācijas sistēma kļūst nestabila, tā mainās atkarībā no jauniem sociāliem apstākļiem. Analizējot sociālās mobilitātes teorijas negatīvos aspektus, P. Sorokins uzsvēr sociālā *sieta* nepilnību, kas noved pie tā, ka konkrētā sociālajā stratā atrodas tam nepiederoši indivīdi. Šādā situācijā ilgtermiņā, ja visos sabiedrības stratos sakrājas pārāk daudz nepiederīgu indivīdu, rodas novirzes no normas un notiek indivīdu vardarbīga pāreja no viena strata uz citu, revolūciju vai citu lielu sociālu satricinājumu rezultātā. Kā pozitīvo aspektu sociālajai mobilitātei P. Sorokins min sabiedrības stabilitātes veidošanos, indivīdu psiholoģiskās spriedzes mazināšanos un ekonomisko progresu.⁵¹ No minētā secināms, lai arī sociālā mobilitāte palielina tiesiskā nihilisma veidošanās tendences sabiedrībā, tā ir skatāma gan negatīvā, gan pozitīvā aspektā.

II. Sociālo pārmaiņu ietekme uz tiesībām

Tiesību teorijā uzskata, ka tiesību normām atšķirībā no citām sociālajām normām ir šādas specifiskas īpatnības:

- (i) tās ir nesaraujami saistītas ar valsti;
- (ii) tās precīzi formulē tiesību subjektu tiesības un pienākumus;
- (iii) tiesībām un pienākumiem, ko nosaka tiesību normas, ir vispārējs un obligāts raksturs;
- (iv) tiesību normu izpildi garantē valsts;
- (v) tiesību normas nepastāv izolēti, tās veido vienotu sistēmu;
- (vi) katrai tiesību normai ir divpusējs raksturs, jo tā sabiedriskās attiecības vienai pusei piešķir subjektīvās tiesības, bet otrai – juridiskos pienākumus;
- (vii) tiesību normu var piemērot vairākkārt.⁵²

Tiesību augstākā izpausme, pēc P. Sorokina domām, ir indivīda iekšējā tiesiskā pārliecība par savām tiesībām un pienākumiem. Tiesiskajā praksē un sociālajās attiecībās mūsdienu sabiedrībā ar indivīda pārliecību par savām tiesībām nākas saskarties īpaši bieži. Tā kā pieaug dažādu sociālo kampaņu daudzums un informācija kļūst vairāk pieejama, indivīdam ir iespējams detalizēti iepazīties un uzzināt par tiesībām, ko tam garantē valsts. Taču šis process ir vienvirziens – tiek akcentētas

Lai visi jau uzskaitītie instinkti un to neievērošana būtu par iemeslu revolūcijai konkrētā sabiedrībā, apspiešanai jābūt tādai, kas ietekmē lielāko sabiedrības daļu. Kā vēl vienu būtisku faktoru P. Sorokins min arī to, ka šādā situācijā bezspēcīgas ir sabiedrības sociālās grupas, kas nodrošina kārtību.⁵⁸

Runājot par revolūcijas ietekmi uz sabiedrību, P. Sorokins uzsver, ka tā parasti ir graužoša visās sabiedrības jomās. Tā izraisa lielas izmaiņas valsts tiesiskajā sistēmā, maina sabiedrības vērtību sistēmu. Revolūcijas rezultātā sabiedrībā palielinās ciet-sirdība un pieaug gan fiziska, gan emocionāla agresija, kā arī noziedzīgo nodarījumu apjoms. Sabiedrības skaitliskā struktūra revolūcijas ietekmē mainās, gan palielino-ties emigrācijas apjomam, jo parasti daļa cilvēku izvēlas pamest konkrēto valsti vai teritoriju, gan arī īstenoto fizisko represiju, epidēmiju un bada rezultātā, kad liela daļa cilvēku nespēj fiziski izdzīvot un nomirst. Arī socioloģiski psiholoģiskā aspektā revolūcija rada izmaiņas sabiedrībā. To skaidrojot, P. Sorokins revolūcijas socioloģi-jas kontekstā vērtē tādu aspektu kā pašnāvība.

„Daļa sabiedrības, indivīdi revolūcijas visaptverošā rakstura dēļ nonāk apju-kuma stāvoklī. Izmaiņas notiek galvenajās sabiedrībā dominējošajās vērtībās, piemēram, mainās ģimenes kā sociāla institūta nozīmība. Tādējādi indivīds, nespēdams pielāgoties šādām izmaiņām, izvēlas spert traģisku soli, izdarot pašnāvību.”⁵⁹

Pašnāvību kā sociālās deviances institūtu kopsakarā ar anomijas jēdzienu tiesību socioloģijā ir analizējis arī izcilais franču sociologs Emils Dirkeims (*Emile Durkheim*, 1858–1917), viņš veltījis tam darbu „Pašnāvība.”⁶⁰

Analizējot sabiedrības kvalitatīvās izmaiņas, P. Sorokins uzsver, ka revolūcijas pārmaiņu rezultātā parasti visvairāk cieš tieši apdāvinātākie, aktīvākie sabiedrības pilsoņi, kuru intelekta līmenis, izglītība neļauj samierināties ar pastāvošo iekārtu, jaunpieņemtajām vai grozītajām tiesību normām un kuri atklāti vai slēptā veidā izrāda pretošanos, bet tādējādi izjūt represijas. Sabiedrības kvalitatīvās un kvantita-tīvās izmaiņas, kas norisinās revolūcijas ietekmē, atstāj paliekošu iespaidu uz kon-krēto sabiedrību, kavējot gan tās tiesiskās sistēmas stabilizēšanos, gan sabiedrības tiesiskās apziņas veidošanos.

Lai arī sociālajiem procesiem Latvijā pagājušā gadsimta 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā vēsturnieki ir devuši poētisku apzīmēju „dziesmotā revolūcija”⁶¹, nevar noliegt, ka tā bija revolūcija ar nozīmīgām izmaiņām ne tikai sabiedrības struktūrā, bet arī visā tiesiskajā sistēmā. Valsts krasi mainīja politisko virzienu un arī tiesību sistēmu, pārejot no sociālistiskās tiesību izpratnes uz rietumu kultūrai pierasto kontinentālās tiesību saimes tiesību izpratni. Mainījās arī vērtības sabiedrī-bā, un tā sekas ir jūtamas vēl šobrīd, piemēram, tiesiskā nihilisma veidā.⁶² Jautājumā par revolūcijas būtību, P. Sorokins secina, ka sabiedrībai daudz pieņemamāks (revo-lūcijai alternatīvs) pārmaiņu process ir reformas.⁶³ No minētā secināms, ka revolūci-ja ne tikai rada izmaiņas, kas ietekmē atsevišķu indivīdu (izturēšanās maiņa, vērtību sabrukums vai iedzīvotāju sastāva izmaiņas), bet arī tās gaitā notiek radikālas izmai-ņas sabiedrības tiesiskajā iekārtā un tiesiskajā apziņā.

Kopsavilkums

P. Sorokina pētījumi tiesību socioloģijas kontekstā uzskatāmi par nozīmīgiem, jo viņa izvirzītās idejas tiesību socioloģija šodien izmanto, analizējot sabiedrības struk-tūru, tās kvantitatīvās un kvalitatīvās izmaiņas sociālās mobilitātes ietekmē, pie-mēram, migrācijas tendences un ar to saistītās tiesiskā regulējuma izmaiņas, kā arī

tiesību normu efektivitāti. Atziņas par revolūcijas radītajām pārmaiņām ne tikai sabiedrībā, bet arī tiesiskajā sistēmā, indivīdu uztverē, to attieksmē pret pastāvošajām un revolūcijas gaitā jaunradītajām tiesību normām ir būtiskas, jo arī tagad Latvijas sabiedrībā tiek aktualizēti jautājumi par pilsoniskās sabiedrības līdzdalības palielināšanu tiesiskas valsts veidošanā, par iespējamām izmaiņām valsts konstitucionālā uzbūvē.⁶⁴ Latvijā mūsdienās nepastāv revolūcijas draudi klasiskā izpratnē, taču sabiedrības neapmierinātība ar tiesu varas darbu, tiesību normu efektivitāti pieaug. Tādējādi var teikt, ka tiesību socioloģijas uzdevums ir piedalīties pilntiesīgi tiesiskas valsts veidošanas procesā, izmantojot socioloģijas zinātnes vēsturisko mantojumu, radītās atziņas, tai skaitā arī analizējot P. Sorokina definētās sociālās mobilitātes tendences un izmantojot tās pirmslikumdošanas un pēclikumdošanas socioloģijas procesos, lai radītu efektīvu tiesisko regulējumu, kas atbilstu sabiedrības vēlmēm un sociālajai realitātei.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. *Bojārs, J.* Starptautiskās tiesības. Rīga : Zvaigzne ABC, 1998.
2. *Broks, J.* Tiesības filozofija. Rīga : BA Turība, 2004.
3. *Dišlers, K.* Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga : Izd. A. Gulbis, 1930.
4. *Goldmanis, J.* Mūsu „dziesmotās revolūcijas” retrospektīvais raksturs. Uzstāšanās konferencē „Postkomunistiskā transformācija un demokratizācijas process Latvijā (1987–2009)”, 2003. gada 17.–18. oktobris. Sabiedriskās politikas portāls: www.politika.lv [skatīts 2010. gada 12. janvārī].
5. *Horns, N.* Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. *Likums un Tiesības*, Nr. 1, 2000.
6. *Krastiņš, I.* Tiesību teorijas pamatjēdzieni. [b.i.], 1998.
7. Krievu-latviešu vārdnīca. Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1959.
8. *Krūmiņš, G.* Varbūt tomēr prezidentāla republika? *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 02.06.2009. Laikraksta portāls: www.nra.lv [skatīts 25.01.2010.]; *Kažoka, I.* Jauni tiesās demokrātijas instrumenti. *Jurista Vārds*, Nr. 49(592), 2009, 8. decembris.
9. *Laķis, P.* Socioloģija. Ievads socioloģijā. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002.
10. LPP/LC paziņojums „Par dubultpilsonības noteikšanu Latvijas pilsoņu ārvalstīs dzimušajiem bērniem viņu tiesību aizstāvībai”, 2007. gada 23. jūlijs. Pieejams: http://www.lpp.lv/new/?section_id=88&article_id=1198 [skatīts 28.12.2007.].
11. *Mūrniece, I.* Dubultpilsonība: legālā un nelegālā. *Latvijas Avīze*, 2007. gada 28. jūlijs.
12. *Osipova, S.* Sabiedrība tiesību socioloģijas skatījumā. *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 4(80), 2006, aprīlis.
13. *Osipova, S., Roze, I.* Tiesiskā nihilisma saknes Latvijā. *No: Drošība un tiesiskums Latvijā*. Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007.
14. *Rungule, R.* Sociālā stratifikācija. *No: Cilvēks un dzīve socioloģijas skatījumā*. Rīga : LU Socioloģijas katedra, 1996.
15. *Sorokins, P.* Revolūcijas socioloģija. I, II un III daļa. Rīga : Varavīksnas apgādībā, 1929.
16. *Vilks, A.* Pasaules sociologi. Rīga : Drukātava, 2007.
17. *A Long Journey. The Authobiography of Pitirim Sorokin.* N.Y., 1963.
18. *Borgatta, F. E., Montgomery, R. J. V.* Encyclopedia of Sociology. 2nd edition. USA : Macmillan, 2000.
19. *Cotterrell, R.* The Sociology of Law. An Introduction. London, Dublin, Edinburgh : Butterworths, 1992.
20. *Cowell, F. R.* Values in Human Society: the Contributions of P. A. Sorokin to Sociology. NY : 1970.
21. *Durkheim E.* Suicide (1897). United Kingdom : The Free Press reprint, 1997.
22. *Merton, R. K.* The focused Interview. USA : 1990.
23. *Motyka, K.* Leon Petrażycki Challenge to legal orthodoxy. Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2007.
24. *Rehbinder, M.* Rechtssoziologie. 4. Auflage. Munchen : C. H. Beck, 2000.
25. *Unwin Hyman Dictionary of Sociology.* Eds. Jary, D., Jary, J. Second edition. NY : Harper Collins Publishers, 1995.
26. *Барулин, В. С.* Социальная философия. Москва : изд. Гранд, 2000.
27. *Бельский, В. Ю., Кравченко А. И., Курганов С. И.* Социология для юристов. Москва : Юнити, 2006.
28. *Голосенко И. А.* Социология П. Сорокина (русский период деятельности). Самара : 1992.

29. *Голосенко, И. А.* Питирим Сорокин: судьба и труды. Сыктывкар, 1991.
30. *Громов, И. А., Мацкевич, А. Ю., Семенов, В. А.* Западная социологии Санкт-Петербург : Издательство ДНК, 2003.
31. *Джонстон, Б. В.* Питирим Сорокин и социокультурные тенденции нашего времени. *СОЦИС*, No. 6, 1999.
32. История социологии (XIX первая половина XX века). Под общей редакцией профессора В. И. Добренъкова). Москва : Инфра-М, 2004.
33. *Козер, Л. А.* Мастера социологической мысли. Москва : Норма, 2006.
34. *Кравченко, А. И., Анушин, В. Ф.* Социология. Спб., 2007.
35. *Попов, В. А.* Долгая дорога на Родину. Заметки редактора. Оглавление. Сорокин П. А. Социальная мобильность. Пер. с англ. М. В. Соколовой. Под общей ред. В. В. Сапова. Москва : Academia LVS, 2005.
36. *Сорокин, П. А.* Социальная и культурная динамика. Москва : Астрель, 2006.
37. *Сорокин, П. А.* Социальная мобильность. Москва : Академия ММВ, 2005.
38. *Сорокин, П. А.* Система социологии. Т. 1. Социальная аналитика: Учение о строении простейшего (родового) социального явления. Москва : Наука. 1993.
39. *Сорокин, П. А.* Система социологии. Т. 1. Социальная аналитика: Учение о строении простейшего (родового) социального явления. Москва : Наука. 1993.
40. *Сорокин, П. А.* Социология революции. Москва : [b.i.]: [b.g.].

Normatīvie akti

1. Anotācija likumprojektam „Grozījumi Pilsonības likumā”, par likumprojektu Nr. 1619/Lp9. LR Saeimas mājaslapa: www.saeima.lv [skatīts 23.01.2010.].
2. Latvijas Republikas Advokatūras likums. 14. pants : LR likums, 27.04.1993. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 27, 1993, 20. maijs.
3. Likums par tiesu varu. 52. pants : LR likums, 15.12.1992. *Ziņotājs*, Nr. 1, 1993, 14. janvāris.
4. Notariāta likums. 9. pants : LR likums, 01.06.1993. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 48, 1993, 9. jūlijs.

Tiesu prakses materiāli

LR Satversmes tiesa. Par Pilsonības likuma pārejas noteikumu 1. punkta pirmā teikuma vārdu „ja reģistrācija notiek līdz 1995. gada 1. jūlijam” un otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 2. pantam, kā arī Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai. Lieta Nr. 2009-94-01, reģ. Nr. 390/2009. LR Satversmes tiesas oficiālā mājaslapa: www.satv.tiesa.gov.lv [skatīts 25.01.2010.].

Atsauces un piezīmes

- ¹ *Horns, N.* Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. *Likums un tiesības*, Nr. 1, 2000, 12. lpp.
- ² *Borgatta, F. E., Montgomery, R. J. V.* Encyclopedia of Sociology. 2nd edition. USA : Macmillan, 2000, p. 1202.
- ³ *Motyka, K. Leon Petrażycki Challenge to legal orthodoxy.* Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2007, p. 53.
- ⁴ *Сорокин, П. А.* Социальная и культурная динамика. Москва : Астрель, 2006, с. 3.
- ⁵ *Broks, J.* Tiesības filozofija. Rīga : BA Turība, 2004, 339. lpp.
- ⁶ *Sikāk skat. Motyka, K. Leon Petrażycki Challenge to legal orthodoxy.* Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2007.
- ⁷ *Голосенко, И. А.* Социология П. Сорокина (русский период деятельности). Самара : 1992, с. 26.
- ⁸ *Sikāk skat. Motyka K. Leon Petrażycki Challenge to legal orthodoxy.* Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2007, p. 28–34.
- ⁹ *Сорокин, П. А.* Система социологии. Т. 1. Социальная аналитика: Учение о строении простейшего (родового) социального явления. Москва : Наука. 1993, с. 341.
- ¹⁰ *Громов, И. А., Мацкевич А. Ю., Семенов В. А.* Западная социологии Санкт-Петербург : Издательство ДНК, 2003, с. 340.
- ¹¹ Turpat.
- ¹² *Голосенко, И. А.* Питирим Сорокин: судьба и труды. Сыктывкар, 1991, с. 56.
- ¹³ *Громов, И. А., Мацкевич, А. Ю., Семенов, В. А.* Западная социологии Санкт-Петербург : Издательство ДНК, 2003, с. 340.
- ¹⁴ *Cowell, F. R.* Values in Human Society: the Contributions of P. A. Sorokin to Sociology, NY : 1970, p. 34.
- ¹⁵ *Козер, Л. А.* Мастера социологической мысли. Москва : Норма, 2006, с. 404.

- ¹⁶ История социологии (XIX первая половина XX века). Под общей редакцией профессора В. И. Добренькова). Москва : Инфра-М, 2004, с. 564.
- ¹⁷ Попов, В. А. Долгая дорога на Родину. Заметки редактора. Оглавление. Сорокин П. А. Социальная мобильность. Пер. с англ. М. В. Соколовой. Под общей ред. В. В. Сапова. Москва : Academia LVS, 2005, ст. XIX.
- ¹⁸ Merton, R. K. The focused Interview. USA : 1990, p. 78.
- ¹⁹ Козер, Л. А. Мастера социологической мысли. Москва : Норма, 2006, с. 371.
- ²⁰ Кравченко, А. И., Анурин, В. Ф. Социология. Спб. 2007, с. 65.
- ²¹ Сорокин, П. А. Система социологии. Т. 1. Социальная аналитика: Учение о строении простейшего (родового) социального явления. Москва : Наука. 1993, с. 12.
- ²² Vārds „значение” latviešu valodā tiek tulkots kā „nozīme” (skat. „Krievu-latviešu vārdnīca”, Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1959, šķirklis 531), taču, pēc autores ieskatiem, pētāmās tēmas kontekstā šeit un turpmāk tiks lietots termins „simbols”.
- ²³ Барулин, В. С. Социальная философия. Москва : изд. Гранд, 2000, с. 134.
- ²⁴ Bojārs, J. Starptautiskās tiesības. Rīga : Zvaigzne ABC, 1998, 103.–106. lpp.
- ²⁵ Dišlers, K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga : Izd. A. Gulbis, 1930, 17. lpp.
- ²⁶ Unwin Human Dictionary of Sociology. Eds. Jary, D., Jary, J. Second edition. NY : Harper Collins Publishers, 1995, p. 621.
- ²⁷ Piemēram, G. Moska darbā „Politikas zinātnes pamati” (1896), kas angļiski izdots ar nosaukumu „Valdošā šķira” (1939), izklāsta politiskās elites teoriju. Jebkurā sabiedrībā pār vairākumu valda no sabiedrības augšslāņiem izvīzījis mazākums, un nebeidzamajā cīņā par varu šo elitāro politisko šķiru komplektē dabiskā izlase. G. Moska uzskatīja, ka politika ir cīņa starp diviem pretējiem spēkiem. Starp valdošo mazākumu – eliti – un lielumu (tautu).
- ²⁸ Rungule, R. Sociālā stratifikācija. *No: Cilvēks un dzīve socioloģijas skatījumā*. Rīga : LU Socioloģijas katedra, 1996, 47. lpp.
- ²⁹ Сорокин, П. А. Социальная мобильность. Москва : Академия ММВ, 2005, с. 2.
- ³⁰ Osipova, S. Sabiedrība tiesību socioloģijas skatījumā. *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 4(80), 2006, aprīlis, 103. lpp.
- ³¹ Сорокин, П. А. Социальная мобильность. Москва : Академия ММВ, 2005, с. 119.
- ³² Vilks, A. Pasaules sociologi. Rīga : Drukātava, 2007, 107. lpp.
- ³³ Сорокин, П. А. Социальная мобильность. Москва : Академия ММВ, 2005, с. 120.
- ³⁴ Laķis, P. Socioloģija. Ievads socioloģijā. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002, 46. lpp.
- ³⁵ Osipova, S. Sabiedrība tiesību socioloģijas skatījumā. *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 4(80), 2006, aprīlis, 100. lpp.
- ³⁶ Turpat, 101. lpp.
- ³⁷ Сорокин, П. Социальная мобильность. Москва : Академия, 2005, с. 343.
- ³⁸ Бельский, В. Ю., Кравченко, А. И., Курганов, С. И. Социология для юристов. Москва : Юнити, 2006, с. 347.
- ³⁹ Сорокин, П. А. Социальная мобильность. Москва : Академия ММВ, 2005, с. 344.–355.
- ⁴⁰ LPP/LC paziņojums „Par dubultpilsonības noteikšanu Latvijas pilsoņu ārvalstīs dzimušajiem bērniem viņu tiesību aizstāvībai”, 2007. gada 23. jūlijs.
Pieejams: http://www.lpp.lv/new/?section_id=88&article_id=1198 [skatīts 28.12.2007.].
- ⁴¹ Mūrniece, I. Dubultpilsonība: legālā un nelegālā. *Latvijas Avīze*, 2007. gada 28. jūlijs.
- ⁴² Anotācija likumprojektam „Grozījumi Pilsonības likumā”, par likumprojektu (Nr. 1619/Lp9). LR Saeimas mājaslapa: www.saeima.lv [skatīts 23.01.2010.].
- ⁴³ LR Satversmes tiesa. Par Pilsonības likuma pārejas noteikumu 1. punkta pirmā teikuma vārdu „ja reģistrācija notiek līdz 1995. gada 1. jūlijam” un otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 2. pantam, kā arī Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai. Lieta Nr. 2009-94-01, reģ. Nr. 390/2009. LR Satversmes tiesas oficiālā mājaslapa: www.satv.tiesa.gov.lv [skatīts 25.01.2010.].
- ⁴⁴ Сорокин, П. А. Социальная мобильность. Москва : Академия ММВ, 2005, с. 149.
- ⁴⁵ Turpat, 313. lpp.
- ⁴⁶ Likums par tiesu varu. 52. pants : LR likums, 15.12.1992. *Ziņotājs*, Nr. 1, 1993, 14. janvāris.
- ⁴⁷ Latvijas Republikas Advokatūras likums. 14. pants : LR likums, 27.04.1993. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 27, 1993, 20. maijs.
- ⁴⁸ Notariāta likums. 9. pants : LR likums, 01.06.1993. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 48, 1993, 9. jūlijs.
- ⁴⁹ *Reh binder, M. Rechtssoziologie*. 4. Auflage. Munchen : C. H. Beck, 2000, S. 117–119.
- ⁵⁰ Osipova, S., Roze, I. Tiesiskā nihilisma saknes Latvijā. *No: Drošība un tiesiskums Latvijā*. Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007, 44. lpp.
- ⁵¹ Сорокин, П. А. Социальная мобильность. Москва : Академия ММВ, 2005, с. 464–491.

- ⁵² *Krastiņš, I.* Tiesību teorijas pamatjēdzieni. [b.i.], 1998, 15. lpp.
- ⁵³ *Osipova, S.* Sabiedrība tiesību socioloģijas skatījumā. *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 4(80), 2006, aprīlis, 100. lpp.
- ⁵⁴ *Cotterrell, R.* The Sociology of Law. An Introduction. London, Dublin, Edinburgh : Butterworths, 1992, p. 47.
- ⁵⁵ *Sikāk skat.* A Long Journey. The Authobiography of Pitirim Sorokin. N.Y., 1963.
- ⁵⁶ *Sorokins, P.* Revolūcijas socioloģija. I, II un III daļa. Rīga : Varavīksnas apgādībā, 1929, 5. lpp.
- ⁵⁷ Turpat, 105. lpp.
- ⁵⁸ *Сорокин, П. А.* Социология революции. Москва : [b.i.]: [b.g.], c. 34.
- ⁵⁹ *Сорокин, П. А.* Социальная мобильность. Москва : Академия ММВ, 2005, c. 482.
- ⁶⁰ *Durkheim, E.* Suicide (1897). United Kingdom : The Free Press reprint, 1997, p. 15.
- ⁶¹ *Goldmanis, J.* Mūsu „dziesmotās revolūcijas” retrospektīvais raksturs. Uzstāšanās konferencē „Postkomunistiskā transformācija un demokratizācijas process Latvijā (1987–2009)”, 2003. gada 17.–18. oktobris. Sabiedriskās politikas portāls: www.politika.lv [skatīts 2010. gada 12. janvārī].
- ⁶² Šo jautājumu sīkāk skat. *Osipova, S., Roze, I.* Tiesiskā nihilisma saknes Latvijā. *No: Drošība un tiesiskums Latvijā*. Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007.
- ⁶³ *Джонстон, Б. В.* Питирим Сорокин и социокультурные тенденции нашего времени. *СОЦИС*, Но. 6, 1999, c. 19.
- ⁶⁴ Skat. *Krūminš, G.* Varbūt tomēr prezidentāla republika? *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 02.06.2009. Laikraksta portāls: www.nra.lv [skatīts 25.01.2010.]; *Kažoka, I.* Jauni tiešās demokrātijas instrumenti. *Jurista Vārds*, Nr. 49(592), 08.12.09.

Summary

This chapter is about the Russian-American sociologist Pitirim Sorokin (1889–1968). The author analyses the scientist’s work in Russia and during his so-called American period, concluding that even though none of Latvia’s legal scholars during the interwar period were direct disciples of the man, the fact is that his views were strongly linked to Latvia. The important fact is that Sorokin adopted and extended, within the context of the sociology of law, the idea that law is of a psychological nature, as proposed by Leon Petrazycki (1867–1931). The author also writes about the significant contributions made by Sorokin in the field of sociology. He has researched aspects of the sociology of law such as the impact of social mobility on the preparation of legislation, concluding that although social mobility increases the emergence of legal nihilism in a society, it can also be a positive thing. The chapter focuses on the consequences of major social changes such as revolutions for legal systems and the legal consciousness of the relevant society. When it comes to the essence of a revolution, the author concludes that far more preferable to it is a process in which change is managed on the basis of gradual reforms.